

Beseda, ki samo sebe sprašuje

(Pričujoči prispevek je bil napisan za prejšnjo, Župančičevo številko; zaradi svoje vsebine in polemičnosti, ki sta usmerjeni v naš trenutek, je esej, tako smo menili v uredništvu, primernejši za pričujočo številko, v celoti namenjeno problematiki, nesporazumom in stiski naše današnje literarne dejavnosti.)

Taras
Kermavner

Vrli Koseski je pel, mojster, za svoj čas, Prešeren in Kosovel, manj srečnih ust, za prihodnjega, Gregorčič, Aškerc, Župančič, Kocbek, Strniša za oba skupaj; vsi so žingali tako orfejsko, da se je pod njihovimi besedami zasnoval in brumno rasel narod, da je šla v cvet in klas družba, da so se ponosno vzdigovali prej sklonjeni ljudje, začutevali so krepko samozavest, odkri(va)li prihodnost in še kaj.

Zadnja leta pa razsrjeni opažamo, da se je pesniški jezik izrodil v čisto drugačno rastlinje: v pleve. Še do Zajca se ga je držala velika moč, bil je zmožen izražati smrt in življenje, bridko grozo in srčno ljubezen, osamljenost in slepo sovraštvo, žolčen obup in žrtev; rekel bi, da je skozenj, za njim in v njem pel svet. Dandanašnji naštetih lepih kvalifikativov nismo več upravičeni uporabljati: poezija modernih sodobnikov je predvsem ali celo le še jezik kot tak: govor jezika, ne govor sveta.

Nekaterniki, starejšega kova, so že ves čas scela in budno zoper takšno razčlovečeno bit današnje poezije; opozarjajo, kapitolske gosi, tožijo, nari-cavke, napadajo, komoraški jurišači. A dobrega nasledka, v poeziji sami, iz njihovih iskrenoljubnih litanij ni. Drugi, jaz sem bil (sem še?) med njimi, prevrtljivec, zmerom znova umrši in se nanovo rodivši, so bili pristransko prepričani, da je poježenost jezika fina, ker je ujela sklad z zgodovino in realiteto, ti dve pa sta bržčas vrhovni instanci.

Zgodovina nam je, radarjem, dala prav; in zgodovina, kot vemo, iz izkušenj, ni tisto, kar naj bi bilo, po želji tega ali onega dobronamerneža in zaskrbljenega načrtovalca človeške zoritve, ampak je redno le to, kar je; žalibože, je pač taka mrha. Vendar, izpoved spokorna je neodložljiva:

danes sem se sam znašel v strašni stiski, ki mi, zgroženo nadebudna, veleva: ne more biti ene same — to je tehno-kratske — zgodovine. Ponavljam, prosto po znamenitih prednikih: ali barbarstvo (= tehnika namesto družbe) ali družba (= socialna narava institucionalnih odnosov).

Aut — aut.

Če je prvo zoprna zgodovina realitete (razredne družbe), je drugo plemenita zgodovina naših tihih želja, žarnih sanj, prepoljljive ljubezni in krvo-točnih žrtev. Ne vem, katera od na smrt sprtih tekmič bo zmagala, nisem

prerok, ne igram na loto; in mi je navsezadnje vseeno, kajti ni mi vseč govoriti v kategorijah zmage in poraza. Rad bi le, ambiciozni skromnež, da bi druga vsaj živila ob prvi, vsaj dihala, vsaj sem in tja cvetela. Želim si, pesnik nerealni, da bi se tu in tam porajali znotraj slabe realitete zanosni otoki sveta, ki je, kot se vse zdi, že po svoji naravi, onkraj trajno stvarnega.

Realno stanje našega pesniškega jezika:

Na strani naših čedalje bolj žilavih institucij so jeziki različnih znanosti, vsak dan manj osebni, od zore do zore bolj eksaktni, najbolj pristno utelešajo, brezdušneži, moderno planetarno lažidružbo vsemogočnega koda (Vsegamogočnega), robotskega računalnika, povampirjene Tehnike in totalitarne Znanosti; lahko jo imenujemo, to rakasto ustanovo, tehnokratsko; znanosti ji ne služijo, znanosti so, da bi jih kuga, ona sama. Nekdanji vrli znanstveniki, iskriivi slavist Prijatelj, sitni anatom Plečnik, vitalni zemljemerec Melik, metuzalemski zvezdogled Čermelj, so potrkvavali pesniški, so se ubrali na skupno enotni ljudsko izobraženski, mogočno izklesani in finomehantični narodov govor, medtem ko so današnji, bolj obrtniki kot vidci, prisiljeni slediti prisilnojopiški sintaksi in španskoškorenjski nomenklaturi mednarodnega scientizma; res pa je, o ubogi Slovenci, da jim tudi to mnogo ne pomaga. Resna, vizionarna znanost se kotli, duhovita uničevavka narodov, pobsnela narobepererokinja, v zavrelih središčih svetovne moči, ne na idiličnih obrobjih, ki jim je najvažnejša koristna aplikacija že drugod storjenih dosežkov in njih skrbna dnevna uporaba.

Podobno je s političnim jezikom. Hranilniški Vošnjak, živinozdravniški Bleiweis, dušebrižni Krek, značajkrepilni Levstik so ustvarjali, bogovi, narod, zato jim je bilo naloženo, da ga povezujejo in oživljajo, nedonošenčka, z enotnim, svežim, životvornim jezikom; današnji, deca dece svojih dedov, so se potegnili v vis, korenjaki, zrasli so in postali pravi politiki v današnjem pomenu besede, v tehničnem. Če je politika umetnost mogočega (vidite, še zmerom so umetniki!), je splošen dogovor med splošnimi členi veleinstitucije, ki je navsezadnje vseeno, s kakšnim imenom jo kličemo. (Privatnik nastopa navzven le kot vloga, kot odnos, kot člen institucije.)

Oba, znanstveni in politični jezik (ki se sama v sebi členita v vrsto subsystemov, tudi na lokalno politične govore, in celo ženita se med sabo, bigamista), sta se, kot kaže, izpraznila, izsušila, družbenost in svet sta izmezela izpod njiju, danes imata opraviti le še z atomi, nuklearnimi, s tokovi, vodnimi in političnimi, z aglomeracijami, urbanimi, in aglutiniranimi, s težnjami ali trendi, vseeno je, ali zapišemo besedo po tuje ali po domače, slovenjenje posameznih besed sploh ne zadene bistva jezika; obračata se na svoje predmete: na subjekte, pravne, na samoupravljavce, povsodnje, na kajajone, skrivnostne, na skupščine, sklepčne in nesklepčne, na sveten posvetebe, na kalorije, odvečne, kaj bi drugega, na sporazume, trdotrajne, na fotosinteze in na politično historične sinteze; skoraj na vse, kar leze in gre.

Konkretni živi človek, opredeljen neizpodbitno in neizogibno kot žrtev, ljubezen, vera, trpljenje in smrt, v sistemu planetarno astronautskih jezikov ni zajet, v sami tehniki ni mesta zanj, za krvodajavca, če hočem hočeš hoče biti, se moram moraš mora funkcionirati le kot pravna, ekonomska, vojaška, politična oseba, mora, bodrec, delovati le kot strojčič in strojnik, ki mu strojijo kožo, se povezovati le v pravno državnih, politično upravnih, ideoloških, ekonomsko delovnih razmerjih, razmerjih, razmerjih, in z njim bo, če bo tako trdno ter varno povezan, vse v najdobrobitnejšem redu. Mar menite, da

ga kakova institucionalna instanca praša za ljubezensko žrtev? Figo ga praša, takšna pretirana erotična nagnjenost ji je odveč, sumljiva je, na perverzno plat udarjena, ker socializira, kar bi moralo ostati zgolj institucionalizirano (= ustanovljeno in ne več v ustanovljenosti obnavljano, ne več z nizom srhkanih ritualnih žrtev zagretilih ljubezenskih zanosov, prenapetih verskih strasti, mrzločelnega smrtnega trpljenja, ki želi in udejanja Novo življenje, vsak hip znova ekstatično in fascinirajoče prekvašeno).

V zadnjem desetletju radikalne tehnicizacije in tehnokratizacije so ubrali vsi isto pot, skorajda z roko v roki: gospodarstvo, politika, umetnost. Konflikt iz časa *Perspektiv* se je bil, v domeni pesnikov, iztekel v tedaj obetavno kombinacijo, ki danes ni več mogoča: reistično gibanje je spajkalo univerzalno poetizacijo sveta za avtonomizacijo kulture in s tehnicizacijo subjekta, njegovih postopkov in okolja; za produkcijo, za potrošništvo, za strukturalizacijo, za funkcionalizacijo, za industrializacijo, za kompjuterizacijo vseh področij se je moglo vneti le zategadelj, ker se je leta 1964, ob začetku omenjenega gibanja, na tehniko nasploh gledalo še kot na pokorno sredstvo družbe, kar je skoz vso neolitsko zgodovino tudi bila; danes pa je zamenjala družbo. Danes je družba izrinjena v ideologijo, v želje in načrte, v realiteta pa držita vse ključne položaje tehnika in znanost (politika se levi v politično tehniko, kolikor ni ideologija).

Reistični pesniki vidci so si pesniško zamislili in religiozno izsanjali zvenečo družbo čiste rečne tehnike, poezijo žive, radostne sreče harmonične geometrije. Ko pa se je v nekaj kratkih letih njihova sanja materialno, zunanje uresničila, kar po hitrem postopku, zamudniški sistemi brzijo zmerom po najkrajših, že uhojenih poteh (pionirji spotijo na tone znoja in prelijejo škafe tople krvi ob svojih iznajditeljskih poskusih, so naivni poetje spoznali — danes so sredi oglušujočega odmevanja tega spoznanja — da ni banalna stvarnost prav nič poetična in da je prava poezija drugje, ne v manipuliranih tehničnih rečeh, med katere sodi tudi človek, ne v razljubezenskem spolnem telesu, ne v neopredeljivi, nezavezljivi prelahkotni igri(ci), ne v drogantnem privatistično sektaškem praznoverju, ne v osamosvojenem izpraznjenem jeziku-sistemu; ne v praksi totalitarne proizvodnosti kot take, ne v vsesplošni fetišistični ekonomizaciji.

Vrnitev k nekdanjemu životvornemu visokoraslemu vsepoganjajočemu jeziku?

Kaže, da ga ni več, krepivca. Zaziranci v preteklost, ki se ga trudijo, npravneži, na silo, mrtveca, posnemati, so sami le nepristen posnetek izvirnika, le posneto bohinjsko kmetiško mleko (sirotka). Najbolj načelni in zadihani borivci za starosvetni jezik, za lipo slovensko, opojnodišečo, za velikolaško cerkev, pranarodno, kranjskoatiško, pišejo svojim nedosegljivim vzorom kar najmanj podobno: Javoršek, Jože, Franček, nadarjeno izloča bledozeleno in obrekljivo spakljivščino, ki je zanesljiv znak sladke, užitkapolne dekadence, v njenem blešččem siju je ves svet estetska predstava in razstava; Potrč, Ivan, ... mukoma rine v skrotovičene narečne posebnosti in v komaj pregledno žrmljasto skladno, ki naj bi bila prvinsko ruralna, viničarsko pračloveška, a je le spogledljiva, volarka na parketu; Vidmar, Josip pa je, tedaj, ko je najboljši, in to je, kajpada, zmerom, le zavisten spomin na lastna nekdanja velika leta, sedemnajstostoletni, sončnokraljni anahronizem, zaradi hudomušnosti časa vržen pod mučna vprašanja, med katerimi

se ne znajde, a tega, ponosnjak, nikdar ne bi priznal, pokopan pod dejansko zgodovino, ki je, človek instinktivne nature pre(d)vidnosti, ne prizna.

Uresničeni narod, mislim na Slovence, je nekaj bistveno drugega kot narod v razvoju, kot narod, ki se tvori, kot etnija, ki na zamotane in duhovite in herojske načine zori v narod. Poganjajoči narod je sanja, nemalo pesniška, lepotija vznesenih in zazrtih čustev; zato je kar se da primeren predmet poezije. Dozoreli narod je vsakdanjost, pritlehna, duhamorna, je že izumljena mašina, ki jo je treba le vzdrževati; torej je predmet aplikativno obrtne znanosti, realne politike in hišnega reda. Eden navdaja s krepilno vero, povzročča pogumne, odrešujoče žrtve, zahteva odkupujoče trpljenje; brez plamteče ljubezni ga ni. Obstoju drugega je glavni pogoj trezen račun, gibčen razum, moder sporazum, usklajeno funkcionaliziranje, telesna in mestna čistoča, industrijska disciplina, nedotakljivi zakon, namazano obratovanje ustanove, sestavljene iz samih ustanov in iz zasebnikov, potaknjenih po kotih, za povrh pa gorata peščica moralnih in ideoloških alibijev. Kaj naj tu počne sveža poezija, kaj k soncu stremeči pesniški govor?

Družba in poezija prebivata na tem svetu v časih, ko so ljudje, vsaj nekateri, dovolj močni, da dajejo čist in izviren ton: ko so pretresljiv krik, neutolažljiva sla, skrajnostni podvig. Umetnost visokomerno sporoča bes in slo sveta. Danes ta dan pri nas preveč poroča (saj je celo največji slovenski bard, najmočnejši naš duh naslovil svojo zbirko: *Poročilo*). V glavnem proizvajajo tisočere glasne svetove besed, ki ostajajo brez socialnega odmeva. Formo.

Nikoli ni na Slovenskem toliko ljudi tako (tehnično) dobro pisalo; nankrat sem se zbog tega mojstrstva navduševal. Naenkrat pa me je prešinilo drugačno spoznanje, zatresla me je suha groza. Te jezikovno in slogovno prekrasno pisane risane knjige bliskavo dognano kodirajo zgolj jezik; kristaleče se vrtijo v prazno. Tu zna biti razlog, da neverjetno razvito, rokokojsko razčlenjeno današnje slovensko lepo slovstvo le še malo kdo bere; publika si je izbrala za svoje ljubimce od stilistov povsem različne uspešniške mojstre. Pretanjena umetnost se je zaprla v avtonomijo, ki si jo je nekoč tako pobožno želela; pravilneje: zazidala se je v ogrožen in občasnim pogromom izpostavljen geto — zares, sam si hotel, Georges Dandin — odkoder se grenko posmehljivo, na daljavo prepotentno, na bližino zgolj besedno spakuje izza zasteklenih brušenih muranskih sten estetskega samozapora.

Leta 1964 je njena avtonomija — ki je bila tedaj dejavna družbena ljubezenska želja po samobitnosti — politiko hudo motila, ker je ta še na star način pokrivala vse družbene segmente; danes, ko se je vključila v novo svetovno metodo, manj zunanje nasilno, bolj interiorizirano, ji nenavadno gódi, ker se je umetnost samoskopilno iz lastne volje uvrstila kot delni subsystem v prekrivajoči jo kodirajoči in kodirani, formalizirajoči in formalizirani, razvsebinjajoči in razvsebinjeni generalni tehnični sistem. Če umetnost ni žehteča vizija novega, neujemljivega, neizrazljivega, čeprav v izraz lovljenega, če ni noro preklinjanje, ki razdraženo nezadovoljeno besni zaradi — današnje — vsesplošne samozadovoljne nevznemirjenosti, zaradi evnuške srečnosti, trotovske pasivizacije, umne privatizacije, prilagodljive institucionalizacije, prodirajoče ekonomizacije, zaplankanega pomalomeščanjenja, nesrečne izgube kvalifikativov, ki so nekoč opredeljevali človeško, vsečloveško; če ni srce na sredi, kot bi dejal pokojni Oton; potem jo prebirajo le še čudaški ali plačani strokovnjaki, moljem nalikujoči literarni zgodovinarji, ne-

ugonobljivi ljubitelji; zvede se na nago institucionalizirano stroko, na zaseben konjiček.

Sem res prisiljen zapisati, da je danes v pretežni meri prav takšna, kakršno sem skiciral?

Da je celo ona najboljša predvsem le parodična resnica te izpraznjenosti?

Da jih je komaj nekaj, velikanov, ki še trepljajo svet po njegovi zadnji plati?

Tudi beseda o slovenstvu je danes leporečna, estetska, prazna, če ni butasto reakcionarna. Zvenčala je, kot jeklo, pela, kot osveščena bojna množica, sijala, kot sonce zenitno, in porajala, mati rodnica — dokler je bilo slovenstvo ljubezenski cilj. Danes je ubogo slovenstvo le še dvoje: ali državna pravna fakticiteta, pripadnost republikli, narojenost v določeno kulturo kot institucijo tradicionalnih vrednot, v jezik kot institucijo pogovornosti in neolitske identitete; ali nacionalističen program, ki more zapeljati, v določenih zunanjih razmerah, ekonomskih, mednarodnih, političnih, nasproti fašizmu. Šoviniistični nevarnosti se še nismo ognili, še zmerom je na delu, pod površjem grgra, konotirana je, ko se bojujemo za intenzifikacijo naroda *kot naroda*, njegovega posebnega, posebej pomembnega bistva, torej njegove *posebnosti*, naroda *kot posvetne realne državne institucionalne moči* in ekspanzionistično imperialistične strasti, navzven ali navznoter obrnjene, vseeno. (Prav na ta samouničevalni navznoter obrnjeni totalitarizem nacionalizma pozabljajo zagovorniki slovenskega naroda kot paradigmatično obrambnega, zgolj zoper zunanje sovražnike nastrojenega moralističnega biosa! Pobjanje, preganjanje tistih, ki se ne uvrščajo vzdolž obvezne črte nacionalnega, od Prešerna prek Levstika in Cankarja do Zupana in Salamuna, je priljubljen in nujen posel ter cilj le za pravične obrambne namene posvečenih prostovoljcev.)

Nas more rešiti kateri drugi jezik?

Filozofski? Jezik mišljenja biti?

Ah ne. Filozofski, pri nas, danes, je hiperezoteričen, ali v jezikovnem pogledu, ultrastrokovnjaški, skupina *Problemov*, ali v vsebinsko mističnem, skupina hajdegerjancev; najčešče zadenemo na učinkovito kombinacijo obeh značilnosti. Reproducira se, vrhunsko miseln, znotraj zaprtih, nase postavljenih, avtonomnih krogov; torej se bistveno privatizira. V sebi in s sabo ne nosi socialno odredilne moči.

Kaj pa pluralni jeziki, spust s triglavskega koturna na nekulturno cesto, v barbarski barakarski argot, v surovo pogovornost, blatni naturalizmi?

Ti so živahno živi, slovensko umetnost zadnjega desetletja so uspešno oplodili, prenovili so celo mladinsko prozo, postorili so naše leposlovje jezikovno mojstrsko, ga odprli vrsti novih vsebin, do zdaj tabuiziranih območij, ki jih visoki jezik sploh ni priznaval, vendar so naše pisanje obenem tako fragmentarizirali, privatizirali, osamili na posamezne grupe, ga iz pretresljivo zavezljive slike sveta podredili eksperimentu. Paradoks: naturalistično posnemanje z durmi na široko odprtimi za jezikovno (do zdaj) nepravilno bi moralo zasnovati publikli blizko uspešnico, dejansko pa se je ustavilo na knjižnih policah hiperkultiviranih sladokuscev, medtem ko oni, že od Cankarja sèm objokovani narod, za katerega se vsi žrtvujemo, požira kar najbolj klišeizirane štorije v kar najbolj konvencionaliziranem, umetniško izrabljenem, nenaravnem, neljudskem jeziku. Jeziki, o katerih govorim, so

vzniknili najizraziteje med mladino, predvsem mestno (mesto je pač povsem prevzelo socialno in jezikovno formativno funkcijo), zato jih tudi v literaturi najrajše prebira mladina ali prosvetljeno subkulturni rovarski del mladine; vendar pa so celo vsi mladi ljudje skupaj le plast ali skupina znotraj celotnega državno narodnega telesa. Paradoks paradoksa: tudi ti urbani miljejski raznoliki jeziki (ali bolje: govori) se izkažejo, ravno zaradi ozke vezanosti na milje, kot ezoterični. Privatizem je nujno ezoterizem, obramba navzven, pred širšimi, a še premočnimi formacijami. (Ne spominja ta model na klasično slovensko kar manično obrambniško miselnost?)

In najvišji pesniški jezik, himna, mogoča le v tragičnem?

Nizki govori terjajo grotesko (Aristofan — Jesih); srednji dramo (Shaw — Kozak); visoki tragedijo (Sofoklej — Mrak).

Prvi izražajo privatizem duhovnega lumpenproletariziranja masovne demokratične države; ta privatizem natančno odseva eno plat današnjega trenutka:

svoboda je neopredeljenost;

enakost je istost znakov v sistemu, zamenljivost členov;

bratstvo je skupna parodija vsega;

narava sveta je zgoljtekst, narava teksta je zgoljjezik v svoji cirkusantski zajebantski zabavnosti.

Drugi hočejo nočejo branijo dano fakticiteto. So razumen cvet kultivirane države, posrečena sinteza med pomembno preteklostjo in bistrim občutkom zdajšnjosti, med klasičnim izročilom in urgentnimi vprašanji modernizma. So tehten alibi kodirane družbe, ki se sama sebi in gledavcem predstavlja kot zvesto humanistična.

Svoboda je zanje dolžnost;

enakost se meri, po zaslugi, ljudje niso zamenljivi, ampak hierarhizirani glede na vrednost po meri sistema;

bratstvo je realiteta skrite elite.

Tako tudi oni cepajo v privatnost, čeprav je ta gospa tokrat izbranega duha:

Tretji niso izbranci, izločenci so. Sami so se, hoté izobčili, ker so postavili sebi in drugim previsoke zahteve; te niso usklajene s trenutno faktično državnostjo, s čutom lepe sredine, ampak z gorečo, nerazumno, pretirano, čezčloveško vizijo o zjedreno človeškem, o silovito prihodnjem, o sanjano bistvenem, o veličastnem obetu transcendentnega. Kuriozum, ki je značilen, zgodovinsko in strukturalno logičen, zaključujoč krog: v njih delih najsvetečnejši slovenski ton, ki povzroča pri kultiviranem zdravorazumskem previdnem pripadniku srednje skupine salve smeha, ker se mu zdi nenaturen, izsiljen, zmeden, nemalokrat koeksistira in se celo pari s kar najbolj grobo pouličnostjo; ta tamponistične načelne sredince seveda enako moti.

Svoboda je za najvišje ciljajoče zavezanost usodi in milosti, hoja za klicem čudeža;

enakost bi bila mogoča le v smrti, če se smrti ne bi ločile med sabo: prave, herojske, žrtveniške, svetniške, od nepravih, utrinjanj, prehajanj, izginjanj, izničevanj, bolezenskih, vsakdanjih;

bratstvo je ledena samota v panteonu.

Samokritična izpoved:

tretja različica me najfascinantneje privlači; najbolj vztrajno sem propagiral prvo; vegetiram še najbližje drugi — celo ta daje v določenih časih

nevenljive rezultate. (Njen zagovornik in skeptični profet na najvišji ravni je bil V. L. Kralj.)

Prva bo svet prodala hudiču ali ga zakvartala; zato se ji javno odpovedujem. A kako zlesti na prestol tretje? Skoz kakšne groze in temine in preizkušnje mora šibka človeška duša, da se stali kamen gluhot; da vzplameni strast snežne skrajnosti?

Vendar — bodi kritičen tudi do svoje neizpolnjene želje:

naj je tretja — pesniška — pot najbolj sorodna svetemu, himna je pač v osnovi religiozna, to sveto danes (že dolgo) ne govori (več) občestvu. Strahotni nasledek laicizirane zgodovine: tudi ono je zaklenjeno v privatizem od luči obsijanih in v ezoterizem nemočnih žrecev. Grška tragedija je plapolala v visokem izbranem jeziku, ki ga je vsak član polisa (sam na sebi že izbrana oseba, bojevnik-vladar) poznal in ponotrnil za svojega; misterijski govori so bili še bolj tajni, šifrirani, natančno dogovorjeni oziroma od boga sporočeni in v božjem krogu hranjeni, skopi v pomenski osredotočenosti, a tudi vanje je bil posvečen, čeprav stopnjema, vsak član misterijske grupe. Grupe, boste kislo pripomnili in s tem namignili, češ tudi takrat privatizem, posebno, delno? Ne. Razlika med presvetlujočim svetim in sivim vsakdanjim je ravno v tem, da je vsakdanji čas povsod, vsakdanji govor žužnjaš kjer koli in kadar koli in v zvezi s čimer koli, se pravi v kakršni koli brezzvezi, na oglu, v oštariji, v uradu, celo že v postelji, sveti jezik pa je mogoče izgovarjati le na izjemnih, od božanskega določenih svetih časih, svetih prostorih, v svetem ritualu, ker je tabu. Sveti topos je izbran zato, da bi bil vir sveta in družbe zaščiten pred korozivno rjo vsakdanjega, biološkega. Inicijacija dviguje (spreminja) znanstveno (znano) v resnično(st), zato je inicirani jezik najbolj bistven, edini bistven: prevaja svet *kot svet*. Družba kot taka je utemeljena na svetem, brez svetega je ni; kotí se v svetih trenutkih ritualnih žrtev, pa naj gre za Ozirisovo, Prometejevo, Jezusovo zavedno smrt (žrtev-trpljenje) ali za enako zavedno smrt partizana na Sutjeski ali v Dražgošah. Himnični sakralni jezik je spev edinega resničnega življenja, izprošenega in izbojevanega skoz mučeniško smrt.

Danes je do zadnjih meja zagospodaril vsakdanji čas, prostor, jezik. Tu je znamenje, zgrozljivo, da človek ni več žrtvujoča se sanja, želeča in udejanjajoča svojo drugost, ampak da je le delovna sila, člen, ki se znotraj danega neprebojnega sistema samoodloča in samodoloča.

Izhod? Rešitev? Odrešitev?

Vrnitev v družbo, iz katere smo izšli, v ruralne, v patriarhalne, v nacionalne zgodbe? Ah ne. Smrtna napoved tehnokratizmu (in birokratizmu, ki je le njegovo drugo ime)? Že, a kako? S kakšnega nahajališča? Obuditev milijonvatne vizije komunizma, ki lomi sisteme (državo kot tako, vse ustanove) in zbrše zasebnost? Ki drhti v zagnanem občestvu? — Takšna odločitev mi je pri srcu, a kako sezidati most med sanjo srca in svetom, ki bi ji ustrezal? Ni takšna metoda le fantastična imaginacija? Bi bilo edino ustrezno najti svet, ki bi mu drgetajoča sanja ustrezala? Torej: čakati, dopustljiv, miren, neomajen, vztrajen, na znamenja samega sveta?

V prihodnjih zgodovinsko, materialno spremenjenih razmerah najbrž ne bo mogoča dobesedna obuditev nekdanjega svetega govora, kot ni komunizem kot konkretni socialni cilj kopija prakomunizma.

Zmleti v prah neolitsko pisavo, razbiti do nespoznatnosti evropski jezik?

Moledovati usodo in ji ročno pomagati, da bi se spremenila temeljna struktura evropskega jezika? Da ne bi bil več v središču glagol, ki dela (načelo proizvodnje, akumulacije), samostalni, ki imenuje (načelo imetja, posedovanja), in kopula, ki veže na v bistvu temeljno suženjski način (jezik je največji zaslužnjavec, je matrica razmerja: gospodar — hlapec), ampak da bi se najprej prerodili pridevniki, ta nesamostojna krila sveta, ki so zmerom le *pri* svetu, njegova danes neuslišana molitev, in nikoli, kot njegovi lastniki, *na* njem; ki so nenasilno *ob* svetu in ne njegova obvladujoče-obvladljiva zlata uzda? Nato pa odpraviti vrhovni položaj pisanega, slovničnega, govornega jezika?

Klicati, priklicati čute in njihove v vse drugačno kožo sveta zapisljive, z vse drugačnimi božanji in kriki in ranami izrazljive jezike?

Tip in okus, govor srca in pisavo strasti, deveti in petdeseti čut in druge, ki zmorejo peti — sporočati — ljubezen, muko, slo, smrt, žrtev, življenje?

Koliko nam, ko odgovarjamo na ta temeljna vprašanja, more pomagati Župančičeva poezija, njegov pesniški jezik? Kje nam je v poduk in kje v svarilo?

Za primer bom vzel eno njegovih osrednjih pesniških sporočil, ki mu je avtor izbral za témo jezik: *Našo besedo*.

Smo v hipu, ki ga opisuje pesnik: *Opolnoči nihče ni vedel kam ne kod?* (Kar se tiče jezika.) Smemo reči: *Vse misli so glavo vtaknile pod perot, / obmolnil pevec, prerok je zaspal?* Se da to njegovo čez vse bridko ugotovitev, ki je bila namenjena kratkoročnemu, čeprav za narod odločilnemu položaju med prvo vojno, razširiti na današnjo zgodovinsko stanje razvitega planetarno tehniziranega sveta in vzklikniti s pesnikom: slabi svet se *nemim sencam je vdal . . . in sam je onemel ob njih?* Če je pesem res pesem, jo moramo znati brati tudi na najbolj usoden način. Se pravi: je kodiranost — neskončna razmnoženost in v nedeterminirane člene pretvorjenost — vseh besed in njih pomenskih zvez dejanski molk Besede?

Župančič veruje v besedo in v Besedo! Pravi: *Alfa in Omega! Beseda! Bajna moč, / ki stari kaos si ločila v dan in noč, / skrivnostno tvorno izrekana vsevdilj / vzdržuješ svet in smer in zadnji cilj / in s trikrat večnim božjim Da / nenehoma budiš iz sna! Lepših, zanosnejših besed o veličastni naravi besede in jezika skoraj ni mogoče zapisati. Vendar — jih je dopuščeno uporabiti danes?*

Zakaj ne?

Pogoj je en sam:

če; s to besedo ni mišljena le literarna oblikovna mojstrovina, torej larpurlartistična igra; če ni le liberalna svobodna beseda ali misel, torej boj za svojo — za osebno, za narodno — samopotrditvev, samorazširitev; če ni le konfesionalna beseda Očeta, torej Zakon in Zapoved; če veljata bolj verz: *Rod, veš še, da tvoj kralj je z ognjem kronan bil?* in verz, ki znova obuja rod, *ki že sam je bil izgrešil sled / pradavnih, divnih sanj, ki jih je sanjal ded,* a če pustimo pri miru nekdanje izjemno pomembno, oživljajoče geslo: *Slovenska misel, vzpluj, vrzi se do nebes! Razpni se!* itn., ker je pevca ta misel sama pozneje, v spremenjenih razmerah zapeljala v nacionalizem in jo je moral še pozneje popravljati z obsežnejšo, k človeku

in k družbi, ne toliko k narodu usmerjeno besedo; pa če pozabimo na zakonodajnost genijev, to je pesnikov in mislecev, ljudi peresa in govora, ki odseva iz verzov: *Nesmrtni geniji, ki v tebi dišejo / in tvojih abeced razlago pišejo / človeštvu v srca kot ozvezdja v mrak, / narodu vsakemu so dali znak / poslanstva svojega, svoj red in potrdilo za ta svet.*

Danes, v času, ko je naš domači svet (ohišnica) kar najbolj umen, če ga primerjamo s preteklimi dobami, in ko Slovenci kar špricamo od poučene pameti, nas je zapečatilo trpko spoznanje, da beseda, utemeljena na racionalni misli, ni zveličavna; da je le samoreproducirajoči se sistem; da je moderna tehniška »družba« legitimna realizacija te pisavno legalistične vizije, verniško občudovane v navedenih mojstrovih verzih. Dejanska socialnost družb je odvisna od ljubezenskih žrtev, od malo prej omenjenega Gubčevega dejanja.

Zato velja enako kot tedaj, ko jo je napisal, ona druga, novejša Župančičeva, ki pa se je, žal, danes nihče ne drži:

Za borbo smo zbrani, / in kaj je življenje / in kaj je smrt? Človekova čezmerna strast, vizija, zanos, ljubezen, dejanje je vera! Kdor zanjo umira, / se vzdigne v življenje, / ko pade v smrt.

Ne bilo bi odveč, ko bi spet zagledali usodno neogibnost teh verzov: tega s krvjo pisanega jezika.

AVTORJI IN KNJIGE

Andrej
Inkret

STISKA IN ODREŠITEV JEZIKA

(torzo)

Pričujoče besedilo (x) si prizadeva udejaniti dvojen namen: biti hoče interpretacija (ali razlaga) in hkrati ekspliciten kritični komentar pesniškega dela, razgrnjenega na vpogled v treh dosedanjih zbirkah Nika Grafenauerja.

O Grafenauerjevi poeziji hočemo torej spregovoriti na čisto določen način. V naslednjih odstavkih bomo doganjali in kritično opredeljevali predvsem tiste elemente, ki po naši sodbi odločujoče sodelujejo v konstitutivnem jedru Grafenauerjeve inspiracije oziroma oblikovalnega napora, ne da bi se mogli posebej ustavljati pri vseh njegovih relevantnih besednih realizacijah. Prav zaradi tega, ker nam gre za osrednje in tako rekoč ustanovne vzgibe Grafenauerjeve poetičnosti, s tem pa seveda posredno tudi za vprašanje o poeziji in pesniških artikulacijah nasploh, moramo na začetku vsaj

* Gre za študijo, napisano za antološko knjigo Grafenauerjevih Pesmi (Narodna knjiga, Beograd, 1977).